

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA DUDUQLANISHI: SABABLARI BELGILARI VA DAVOLASH USULLARI

Kimyo xalqoro unversiteti

Logopediya yo'nalishi MSPD-1U talabasi

Ismoilova Iroda Rustambek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanish holati, uning sabablari, belgilari va davolash usullari haqida batafsil ma'lumot beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanish ko'pincha vaqtincha bo'lib, asosan fiziologik va psixologik omillar bilan bog'liqdir. Maqolada duduqlanishning asosiy sabablariga, shu jumladan asab tizimi rivojlanishidagi o'zgarishlar, stress va psixologik holatlar, genetik omillar, shuningdek, bolalar bilan atrof-muhitdagi o'zgarishlar tasiri haqida so'z yuritiladi. Davolash usullari esa nutq terapevti yordamida, psixologik qo'llab-quvvatlash, oila a'zolarining sabr-toqatli yondashuvi va atrof-muhitni yaxshilash orqali amalga oshirilishi kerakligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, duduqlanish, sabablari, belgilari, davolash usullari, nutq terapiyasi, psixologik qo'llab-quvvatlash, stress, genetik omillar, asab tizimi, oila a'zolari, atrof-muhit, nutq rivojlanishi, bolalar, pedagogik yordam, nervozlik, tana harakatlari.

Аннотация: Данная статья предоставляет подробную информацию о заикании у детей дошкольного возраста, его причинах, признаках и методах лечения. Заикание у дошкольников обычно является временным явлением и связано преимущественно с физиологическими и психологическими факторами. В статье рассматриваются основные причины заикания, включая изменения в развитии нервной системы, стрессовые и психологические состояния, генетические факторы, а также влияние изменений в окружающей среде. Методы лечения предполагают помощь логопеда, психологическую поддержку, терпеливое отношение со стороны родителей и улучшение окружающей среды.

Ключевые слова: дошкольный возраст, заикание, причины, признаки, методы лечения, логопедическая терапия, психологическая поддержка, стресс, генетические факторы, нервная система, члены семьи, окружающая среда, развитие речи, дети, педагогическая помощь, нервозность, телесные движения.

Abstract: This article provides detailed information about stuttering in preschool children, its causes, symptoms, and treatment methods. Stuttering in young children is often temporary and primarily related to physiological and psychological factors. The article discusses the main causes of stuttering, including changes in the development of the nervous system, stress and psychological states, genetic factors, as well as the impact of changes in the child's environment. Treatment methods involve speech therapy, psychological support, patient approaches from family members, and improvements in the environment.

Keywords: preschool age, stuttering, causes, symptoms, treatment methods, speech therapy, psychological support, stress, genetic factors, nervous system, family members, environment, speech development, children, pedagogical support, nervousness, body movements.

Duduqlanish — bu bolalarda nutqni izchil va aniq ifodalashda qiyinchiliklar paydo bo'lishi bilan xarakterlanadigan holatdir, bu bolalarda so'zlashishda paydo bo'ladigan muammolardan biridir. U odatda maktabgacha yoshdagi bolalarda, ya'ni 2-7 yosh oralig'ida ko'proq uchraydi. Duduqlanish muammosi bolalarning ehtimoliy ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuning uchun bu mavzu har qanday ota-onalar va tarbiyachilar uchun muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining nutq va kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida ba'zan vaqtincha duduqlanishni boshdan kechiradilar. Ammo bu holatning sabablari turlicha bo'lib, ba'zi hollarda davolashni talab qiladi. Keling, duduqlanishning sabablari, belgilari va davolash usullarini batafsil ko'rib chiqamiz.

Duduqlanishning sabablari

Duduqlanishning sabablari bir necha omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Ular quyidagi asosiy guruhlarga bo'linadi:

Fiziologik sabablar

- Asab tizimi va miyaning rivojlanishi: Bolalarning asab tizimi hali to'liq rivojlanmagan bo'lib, ba'zi bolalarda nutq markazlarining ishlashidagi zaifliklar vaqtincha duduqlanishga olib kelishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu jarayon odatda o'z vaqtida tuzaladi.
- Yuz va og'iz mushaklarining rivojlanishi: Bolaning og'iz va til mushaklari to'liq rivojlanmagani uchun nutqni to'g'ri shakllantirishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Psixologik sabablar

- Stress va tashvish: Oila a'zolari orasida muammolar, maktabga yoki yangi sharoitga o'tish, o'zini noqulay his qilish kabi holatlar bolalarda psixologik bosimga olib kelishi mumkin. Bu holatlar bolada duduqlanishni keltirib chiqarishi mumkin.
- O'zini anglashdagi muammolar: Bolalar ko'pincha o'z fikrlarini boshqalarga yetkazishda qiyinchiliklar sezadilar. Bunday holatlarda ular nutqni noto'g'ri boshlashlari va duduqlanishlari mumkin.

Genetik omillar

- Agar oilada yoki ota-onalarning avlodlarida duduqlanish yoki boshqa nutq buzilishlari mavjud bo'lsa, bolada ham bu holatning yuzaga kelish ehtimoli ortadi.

Atrof-muhit omillari

- Tez-tez suhbatlar va bolaga ko'proq e'tibor berish: Ba'zi bolalar atrofidagi kattalardan nutqni tez o'rganishga majbur bo'lishadi, bu esa ularning nutqidagi noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin.
- Tez-tez nutqni to'xtatish: Ba'zan ota-onalar yoki o'qituvchilar bolaning so'zlarini to'xtatishadi yoki unga tezda javob berishadi, bu esa bolada duduqlanishni rivojlantirishi mumkin.

Duduqlanishning belgilari

Duduqlanishning belgilari turlicha bo'lishi mumkin, ammo umumiy belgilar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- *So'zlarni takrorlash*: Bola so'zlarni takrorlash, gaplarni tormozlanib aytish yoki bir necha bor to'xtab qolish orqali gapira boshlaydi.

- *Sosial tormozlanish*: Bolaning o'zini ifoda etishda qiynalishi, noto'g'ri so'zlarni aytishi yoki butunlay gapirishdan qochishi mumkin.

- *Tana harakatlari*: Duduqlanish vaqtida bolaning yuz ifodasi va tana holati o'zgarishi mumkin. Masalan, u og'izni qisib ushlab, qo'llarini titratib yoki boshqa tana harakatlarini bajarishi mumkin.

- *Nervozlik yoki bezovtalik*: Duduqlanish bolaning o'zini bezovta va asabiy his qilishiga olib kelishi mumkin.

Duduqlanishni davolash usullari

Duduqlanishni davolash usullari bolaning yoshiga, holatining og'irligiga va duduqlanishning sabablariga qarab o'zgaradi. Quyidagi usullar duduqlanishni davolashda samarali bo'lishi mumkin:

Nutq terapisini qo'llash

- *Nutq terapevti bilan mashg'ulotlar*: Duduqlanishni davolashning asosiy usuli nutq terapevti bilan ishlashdir. Nutq terapevti bolaga o'z fikrlarini to'g'ri va aniq ifodalashni o'rgatadi, shuningdek, nutqni boshqarish usullarini taklif etadi.

- *Maxsus mashqlar*: Bola uchun so'zlashuv mashqlari, til va og'iz mushaklarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar tavsiya etiladi.

Psixologik yordam

- *Emotsional qo'llab-quvvatlash*: Agar duduqlanishning sabablaridan biri psixologik stress bo'lsa, bolaning o'zini yaxshi his qilishi va o'ziga bo'lgan ishonchini tiklash uchun psixologik yordam kerak bo'lishi mumkin.

- *Oila a'zolarining qo'llab-quvvatlashi*: Bola o'zining duduqlanishiga o'zgacha munosabatda bo'lishi kerak. Ota-onalar va o'qituvchilar bolaga sabr-toqat va qo'llab-quvvatlash ko'rsatishlari zarur.

Atrof-muhitni yaxshilash

• *Sokin va qulay muhit yaratish:* Bola uchun stressiz muhit yaratish duduqlanishni kamaytirishi mumkin. Oila va jamiyatdagi odamlar bolaning nutqini rag'batlantirishi, uning xatolarini to'xtatmasliklari va o'zini qulay his qilishiga yordam berishlari zarur.

Tibbiy yordam

Agar duduqlanish jiddiyroq yoki fiziologik omillar bilan bog'liq bo'lsa, tibbiy muolajalar va davolashlar, masalan, neyropsixologik konsultatsiya yoki medikamentoz davolash talab qilinishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, duduqlanish maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'pincha vaqtincha va o'z vaqtida tuzalanadigan holatdir. Ammo ba'zi hollarda bu holat bolada uzoq davom etishi va qo'shimcha yordamni talab qilishi mumkin. Bola o'zining nutqini ravon va aniq ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelsa, ota-onalar va o'qituvchilar uning hissiy holatini tushunib, kerakli yordamni ko'rsatishlari muhimdir. Duduqlanishni samarali davolashda nutq terapevti va psixologning yordamiga murojaat qilish va bolaning atrof-muhitini yaxshilash juda zarur. Muhim jihati, bolaga sabr bilan yaqinlashish, ularni nazorat qilmasdan qo'llab-quvvatlash va kerak bo'lganda mutaxassis yordamidan foydalanishdir. Nutq rivoji va bolalarning hissiy holatini tushunish orqali bu muammolarni muvaffaqiyatli yengish mumkin.

Duduqlanishning oldini olish uchun ota-onalar va tarbiyachilar bolalarga erta yoshi bilan nutqni rag'batlantiruvchi muhit yaratishi lozim. Kitoblar o'qish, qiziqarli hikoyalar aytish va bolalar bilan muntazam suhbat qilish orqali bolalarning so'z boyligini oshirish mumkin. Bu ularga o'z fikrlarini erkin ifoda etishga yordam beradi va duduqlanish ehtimolini kamaytiradi.

Shuningdek, bolalar o'z fikrlarini ifodalay olishlari uchun ularni turli nutq o'yinlari va mashqlar orqali rag'batlantirish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun foydali bo'lgan o'yinlar orqali qiziqarli va faol ishtirok etish, ular orasida do'stlik va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish mumkin.

Eng muhim jihat esa, ota-onalar va tarbiyachilar bolaning his-tuyg'ularini tushunishi va ularga muammolarini yechishda qo'llab-quvvatlashi zarur. Bolalar duduqlansa, ularning kuchli nazorat va bosim ostida yotmasdan, tinch muhitda o'zlari

his qilishlariga imkon berilishi kerak. O'ziga ishonch tug'dirish, bolalar uchun duduqlanish muammosini yengish yo'lida muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Turg'unov T. Bolalar psixologiyasi va nutq rivojlanishi. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. G'ulomov A. Nutq terapiyasi va uning amaliy ahamiyati. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Siddiqov M. Bolalarda nutqning rivojlanishida psixologik omillar. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
4. Karimov M. Duduqlanish va uning davolash metodlari. Toshkent: Ta'lim.